

HAMDULLAH HAMDİ'NİN *YUSUF U ZÜLEYHA* MESNEVİSİ İLE THOMAS MANN'İN *YUSUF VE KARDEŞLERİ* ROMANININ ANA KARAKTERLERİNE MUKAYESELİ BİR YAKLAŞIM

Arş. Gör. Ayşe Sağlam*

*Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, aysesaglam2972@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada Hamdullah Hamdi'nin *Yusuf u Züleyha* Mesnevisi ile Thomas Mann'ın *Yusuf ve Kardeşleri* Romanı mukayese edilecektir. Hamdullah Hamdi'nin mesnevisi kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alırken Thomas Mann'ın *Yusuf ve Kardeşleri* ise *Kitab-ı Mukaddes*'ten alır.

Çalışma her iki eserin de üç ana karakteri olan Yakup, Yusuf ve Züleyha'nın olay örgüsü içerisinde nasıl tasvir edildiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf, Züleyha, Yakup, mesnevi, roman.

A COMPARATIVE APPROACH TO HAMDULLAH HAMDİS MATHNAWI OF *YUSUF U ZULEYHA* AND THE NOVEL CALLED *JOSEPH UND SEINE BRUDER* BY THOMAS MANN

Abstract

In this study Hamdullah Hamdi's Mathnawi of *Yusuf u Züleyha* and the novel called *Joseph und Seine Brüder* by Thomas Mann will be compared. While the Mathnawi of Hamdullah Hamdi gets its source from the Holy Qur'an, Thomas Mann's *Joseph und Seine Brüder* gets the source from The Bible.

The study aims to indicate how the characters Jacop, Joseph and Zuleyha that are the three main characters of both of the works are portrayed in the plot.

Key words: Joseph, Zuleyha, Yakup, mathnawi, novel.

Giriş

Yusuf u Züleyha kıssası Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi *Kitab-ı Mukaddes*'te de geçmektedir. Bu nedenle üzerinde en çok konuşulan ve yazılan peygamber hadisesi olarak yer almıştır. Dolayısıyla hem batı hem doğu kaynaklı metin ve araştırmalarda üzerinde çeşitli edebi türler oluşturulan bu kıssanın kaynağı kutsal metinlerdir.

İslamiyetin etkisiyle oluşan edebiyatların çoğu bu kıssayı mesnevi nazım şekliyle ele alır. Bilhassa İslami Türk Edebiyatında Hamdullah Hamdi'nin *Yusuf u Züleyha* mesnevisi en çok okunan ve incelenenler arasındadır. Batı ise bu durumu daha çok nesirle, özellikle de roman türüyle ortaya koymuştur. Bunun en somut örneği ise Thomas Mann'ın *Yusuf ve Kardeşleri* isimli dört ciltlik romanıdır.

Doğu medeniyetinde şiir, batı medeniyetinde ise nesir hâkim edebi yazın alanıdır. Yani şark medeniyeti kalbin ayağını, garp medeniyeti ise aklın ayağını ileriye götürmüştür. Bu bağlamda bu yazın alanlarına göre hikâye, romanlarda olduğu gibi ya detaylandırılmıştır ya da şiirlerde olduğu gibi bütüncüllüğünü ve formunu korumuştur.

Bu çalışma Hamdullah Hamdi'nin *Yusuf u Züleyha* mesnevisi ile Thomas Mann'ın *Yusuf ve Kardeşleri* romanındaki benzer ve farklı bakış açılarıyla, her iki eserin de ana karakterleri olan *Yakup*, *Yusuf* ve *Züleyha*'nın karakterlerinin nasıl tasvir edildiklerini mukayeseli olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Hamdi eserini kaleme alırken, İran edebiyatının büyük şairlerinden Molla Cami'nin etkisinde kalmıştır. (Kavcar, 1968:159) Ancak Himmet Uç, "Roman Eleştiri Terimleri" isimli kitabında Mann'ın de "Yusuf ve Kardeşleri" romanını yazarken Molla Cami'nin mesnevisinden etkilendiğini belirtir. (Uç, 2006: 303) Bu da her iki eserin aynı kaynaktan beslendiklerini gösterir. Aynı zamanda Mann, romanının aslının İncil'de mevcut olduğunu söyler. (Schröter, 1999: 126) Yani roman doğu ve batı kültürünün sentezi olan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her üç karakterin aynı yöntemle tahlil edildiği bu çalışmada önce Yakup ana karakteri mukayeseli incelendi. Sonra Yusuf ana karakteri mukayeseli ortaya konulmaya çalışıldı. Nihayetinde Züleyha aynı şekilde inceleme konusu edildi. Kahramanların her iki eserdeki olay örgüsü içerisinde nasıl ele alındığı belirlenmeye çalışıldı.

İki eserde kahramanların isimlerinde bazı farklılıklar olduğu tespit edildi. Karışıklığı gidermek için her iki eserdeki isimler tablolaştırıldı.

<i>Yusuf u Züleyha</i> Mesnevisi ile <i>Yusuf ve Kardeşleri</i> Romanının Bu Çalışmada Adı Geçen Karakterlerinin İsimlerinin Aynileşme veya Değişim Tablosu	
Yusuf u Züleyha Mesnevisi	Yusuf ve Kardeşleri Romanı
Yakup	Yakup
Yusuf	Yusuf
Züleyha	Mut-em-enet
Aziz	Potifar
Malik	İhtiyar
Rahil	Rahel
Leyya	Lea
İs	Esau
Lut duhteri(hatun)	Rebeka
Dayı	Laban
Daye	-
Mısır Şahı	Neb-nef-nezem
-	Eliezer
İshak	İshak
Muabbir(Rüya tabircisi)	Dudu

Dan	Gad
Zindandaki Genç	Firavun'un içki sorumlusu
Zindandaki adam	Firavun'un fırıncıbaşı
-	Yusuf'un eşi (Asnat)
-	Yusuf'un çocuğu (Efrayim)
-	Yusuf'un çocuğu (Menasse)

Yakup

Mesnevîde Hamdullah Hamdi, dramatisasyon tekniğini kullanmakla beraber daha çok karakterizasyon tekniğinden faydalanır. Karakterlerin özelliklerini birkaç beyitle çizerek onları, okuyucuya tanıtmaya çalışır. Thomas Mann ise romanında, nesrin geniş imkânlarından faydalanarak dramatisasyon tekniğini anlattısında ustaca kullanır, zaman zaman şahısları karakterize ettiği yerler de olur.

Mesnevîde, Yakup'un doğumu ve büyümesi gibi evreler özet şeklinde anlatılır. Şair, bu kısımları hızla verip asıl anlatacağı konuya bir an önce geçmek istediği izlenimini uyandırır. Mesnevînin ana karakterleri olan *Yusuf* ve *Züleyha*'nın gelişim süreçleriyle ilgili tasvirler mesnevî şartları içerisinde ayrıntılı yer alırken diğer karakterler kısaca birkaç beyitle tanıtılmaya çalışılır. Örneğin *Yakup*'un bu evreleri mesnevîde iki beyitle anlatılır;

Doğdu iki sülâle-i mahbûb
Evvelâ İ's u sâniyen Ya'kûb

Çün bu hâl üzre geçti nice sâl

Serv- kadd oldular ol iki nihâl (Hamdi, 1991: 52)

Romanda ise *Yakup* yetişkin bir baba olarak olay örgüsüne dâhil olur. Yazar eserin ilerleyen bölümlerinde geriye dönüş tekniğini kullanarak *Yakup*'un hayatını kronolojik bir zaman içerisinde anlatır. Romanda da mesnevîde olduğu gibi *Yakup* kardeşinden sonra dünyaya gelir.

"...*Yakup* ise annesinin minik oğluydu. *Yakup* parlak ve dişsiz bir bebektir... çünkü bu ikinci çocuğun küçük bedeninde yumuşak bir görünüş vardı. Bu çocuk öylesine sevimli ve akıllı görünüyordu..."(Mann, 2006 CI: 207)

Mesnevîde *Yakup*'un yetişkinliği yani gençlik dönemi yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere özet şeklinde geçer. Bu dönemle ilgili bilgiler kardeşi *İs* ile olan münasebetlerinden çıkarılır. Mesnevîde annesi *Yakup*'u, babası da *İs*'i daha çok sevmektedir. Baba *İshak*, peygamberlik mirasını *İs*'e bırakmak isterse de anne, *Yakup*'un peygamber olmasını arzular ve onun babadan mücab duayı alarak peygamber olmasını sağlar. Bu durum romanda da benzer şekilde

gelişir ve kutsanan çocuk *Yakup* olur. Mesnevîde, *İshak*, *Yakup*'un, büyük oğul *İs*'in gazabına uğramaması için Şam tarafındaki dayısına gitmesini ve dayısının kızlarından biriyle evlenmesini eşine tavsiye eder.

Dedi hâtununa de Yakûb'a
Uğramamak dilerse âşûba

Îs mekrinden eyler ise hazer
Eylesin Şâm cânîbine sefer

Dayısı katına varıp kalsın
Kızlarının birisini alsın (Hamdi 1991: 54)

Mesnevîde *Yakup*, dayısının yanındayken O'nun iki kızıyla evlenir. *Bünyamin* dışındaki bütün çocukları dayısının yanında kaldığı bu süre zarfında dünyaya gelir. Vatan hasretine dayanamayan *Yakup* Kenan'a göç etmeye karar verir. Fakat *İs*'ten çekinmekte, ondan bir hayır ummamaktadır. Sonrasında *İs*'ten çekinecek bir durum olmadığını, onun da kavuşma istediğini anlar;

Gönlüne doldu ârzû-yı vatan
Can mağzın pür etti bûy-ı vatan

Diledi kim kıla vatan seferi
Gerçi var idi İ's'den hazeri
...
Gerçi etti vatan diyârına seyr
İ's'dan ummaz idi ammâ hayr

İs hod dolmuş idi şevkindan
Diler idi visâli zevkinden

Ârzu eyler idi Ya'kûbu
Terk etmiş idi kasd-ı âşûbu
...
Ağlaşıp sarmaşıp görüştüler
Birbiri hâlini soruştular

İkisi bile geldiler şehre
Hân-ı vuslattan aldılar behre

Çûn barıştılar ol birâderler
Doldu cân-ı hasûde âzerler (Hamdi, 1991: 59-60)

Romanda anne, oğlunu güvende olması için erkek kardeşi *Laban*'ın yanına gönderir. *Yakup* yirmi beş yıl dayısının yanında kalıp O'na hizmet eder. *Laban*, *Yakup* sayesinde büyük kazançlar elde eder. *Laban*'ın erkek çocukları *Yakup*'un mallarına göz dikerler. *Yakup*'a rüyasında, tüm her şeyini toplayıp atalarının diyarına gitmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunulur. *Yakup* bu durumu ve kararını eşlerine anlatır, eşleri de *Yakup*'la kaçmayı kabul ederler. *Laban* onları takip eder ve yakalar ama gitmelerine engel olamaz. Yirmi beş yıl aradan sonra *Yakup* ve *Esau* karşılaşır. *Yakup*, *Esau*'nun dört yüz kişilik bir orduyla onlara doğru geldiğini haber alır, tehlikeli bir durum olabileceğini düşünür ama olay farklı bir şekilde gelişir. *Esau* beklenenden daha kibar davranarak O'na birlikte yaşamayı teklif eder ama *Yakup*, teklifi kibar bir şekilde reddeder.

“...Kuvvetli kollarıyla *Yakup*'u tozların içinden kaldırdı ve O'nu yüksek sesle hıçkırarak kılı göğsüne bastırdı ve şapırtılı bir şekilde O'nu yanaklarından ve dudaklarından öptü, öyle ki öpülen kişiye bunalım geldi... Kardeş yüreği, kardeş yüreği diye sözler dökülüyordu öperken *Esau*'nun ağzından. Her şeyi unutam! Kin ve garez artık unutulsun! ...”(Mann, 2006 CI:154)

“...Kardeşçe birlikte yaşayalım ve Tanrı karşısında ikiz kardeşler olarak bulunalım ve aynı tencereden yemeğimizi yiyelim ve hayatımız boyunca birbirimizden ayrı gitmeyelim: Haydi öyleyse, *Seir*'e doğru gidelim ve birlikte oturalım!”(Mann, 2006 CI:156)

Romanda, *Esau*'nun bu tavrı karşısında *Yakup*, mesnevidekinden farklı olarak içinden küfürler eder çünkü onu halen affetmemiştir. Yazarın peygamber modeli çizmek gibi bir endişesi yoktur. Faydalandığı kaynaklara bağlı kalmaksızın karakterlerle istediği gibi oynar. Oysa mesnevide, yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı gibi, gerçek bir bağışlama, kardeşlik ve özlem göze çarpar. Hamdi eseriyle toplumun ahlaki yönden gelişmesini amaçlar. Mann da eserini kaleme alırken toplumsal ahlaki güçlendirme gibi bir ideale sahiptir. Fakat bunu, Hamdi'deki gibi dini bir sorumluluk duygusuyla, dini bir heyecana kapılarak yapmaz. Onun ahlak anlayışı insan sevgisi ve vazife bilincine dayanır. Ona göre sorumluluk bilincine sahip olan insan ahlaklıdır.

Mesnevide *Yakup*, oğlu *Yusuf*'u diğer çocuklarından daha çok sevmektedir. Bunda güzelliği ve ahlakıyla insanlara örnek teşkil etmesi önemli bir yer tutar. Bu durumu Hamdi, şu beyitlerle anlatır:

Her ne yerdeki ansa evlâdın
Cândan anardı Yûsuf'un adın
Nazar eylese anlara gâh gâh
Cân gözüyle ederdi ana nigâh

İhtiyârî değil çü kâr-ı kulûb
Nice ma'zûr olmaya Ya'kûb
Dil-rübâsı ale'l-husûs anun
İhsânı idi nev'-i insânın
Çünkü yedi yaşı tamâm oldu
Hüs n ü hulk ehline imâm oldu (Hamdi 1991: 63)

Romanda da baba, *Yusuf*'u diğer kardeşlerden daha çok sevmektedir, bunda çocuğun meziyetleri önemli olmakla birlikte daha çok *Yakup*'un ilk eşi *Rahel*'e olan aşkının büyük etkisi vardır, O *Rahel*'den olan ilk çocuğudur. Eserin birçok yerinde doğrudan ya da dolaylı ifadelerle bu durum anlatılmaya çalışılmıştır. *Rahel*'in hamile olması üzerine *Yakup*'un diğer eşi *Lea*, oğullarına şunları söyler: “*Yakup*'un ve *Lea*'nın oğulları, artık bizim hükmümüz kalmayacak. Eğer *Rahel* O'na bir oğlan bebek doğurursa, onun sağlıklı olmasını dilerim, ilahlar benim yüreğimi korusun, bu durumda efendi bize artık hiç değer vermez ne size ve küçük kardeşlerinize, ne de hizmetli kadınların çocuklarına ve tabii bana da.”(Mann, 2006 CI: 350)

Mesnevîde *Yakup*'un eşi *Rahil*'i, diğer eşi *Leyya*'dan daha çok sevdiğine dair herhangi bir bilgi verilmez. Zaten bu iki karakter çok yüzeysel bir şekilde tanıtılır sadece *Rahil*, *Yusuf*'un annesi olması hasebiyle *Leyya*'ya göre olay örgüsünde biraz daha fazla yer tutar.

Hem mesnevîde hem de romanda *Yakup*'un *Yusuf*'a karşı fazla muhabbet gösteriyor oluşu diğer kardeşlerin onu kıskanmalarına sebep olur. Babalarının *Yusuf*'u daha çok severek, kendilerine haksızlık ettiği kanaatindedirler ve buna sebep olarak da *Yusuf*'u görür ve cezalandırmak için onu kuyuya atmaya karar verirler. Olayın gelişim safhaları farklılık gösterse de iki eserde de durum benzer şekildedir.

Mesnevîde kardeşler *Yusuf*'u kırdı eğlenme bahanesiyle evden çıkarırlar. *Yakup*, *Yusuf*'u kardeşleriyle göndermeden önce olabilecekleri kısmen hisseder, *Yusuf*'u onlarla göndermek istemez; çünkü çocuklarına güvenmemektedir. *Yusuf*'u büyük acılarla, artık ondan ayrıldığını hissedip, Hakka itimat ederek kardeşleriyle gönderir.

Romanda kardeşler kıskançlıkları dolayısıyla *Yakup*'a tepki vererek evi terk ederler. *Yakup*, oğullarının ne kadar tehlikeli kişiler olduğunun idrakindedir. Tuhaf olan ise, *Yakup*'un bunun farkında olmasına rağmen *Yusuf*'u onların peşinden, onları eve dönmeye ikna etmek için göndermesidir. Hem de kardeşler *Yusuf*'a tepkiliyken, bütün olanlara sebep olarak onu görüyorlarken *Yakup*'un böyle davranması çok şaşırtıcıdır. İki eser arasında önemli bir ayrım göze çarpar. Birinde olabilecekleri ferasetiyle önceden hisseden; fakat kadere rıza gösteren peygamber bir baba, diğerinde ise bir şeyleri önceden hissedemeyen, yanı başında olanları bile fark edemeyen bir şahsiyet.

Mesnevîde *Yusuf*'u kuyuya atan kardeşleri *Yakup*'a, O'nu bir kurdun parçalayarak öldürdüğünü söylerler. Oğlunun kanlı gömleğini gören ancak bunun

gerçek olduğu hususunda oğullarına güvenmeyen baba, kadere rıza göstermesine rağmen yine de yaşanan acı karşısında derin bir hüznü duyar.

Çünkü Ya'kûb'a gussa kâr etti
Fikr-i Yûsuf dilin fikâr etti

Külbe-i hüzn içinde kaldı hazîn
Hem-demi gussa hem-nişîni enîn

Verdi gönlün yele gözün âba
Komadı cây-ı tâb-ı dil hâba

Oldu çûn yandı hasret odu tamâm
Sîne hemmâm ü dîdi rengîn-câm

Sabr ü ârâm işi tamâm oldu
Şâdılık gönlüne haram oldu (Hamdi, 1991: 109-110)

Yedi gün geşt edip bu hâlet ile
Hasret ü iştiyâk u rikkat ile

Yemeyip içmeyip yürürdü revân
Yûsuf'a çağırıp kılarıdı figân

Âkıbet kaldı derd ile nevmîd
Olmadı Yûsuf'un nişâmı bedîd

Arayıp çünkü bulmadı anı
Çıktı ayyuka âh u efgânı (Hamdi, 1991: 112)

Daha sonra ferasetiyle kardeşlerin, *Yusuf*'u parçaladığını iddia ettikleri kurtla konuşur ve durumun böyle olmadığını ondan öğrenir. Hamdi, yine tam bir peygamber modeli çizer. Vahşi bir hayvanla konuşabilmek ancak *Allah*'ın peygamberlerine ihsan ettiği özel bir haldir.

Romanda durum mesnevidekinden farklı gelişir. Kardeşleri *Yusuf*'u bir domuzun parçalayarak öldürdüğünü söylerler. *Yakup*, oğlunun bir domuz

tarafından parçalanılarak öldüğüne inanır. *Yakup*'un bu olay karşısındaki durumu şöyle anlatılır: "...*Vahşi bir hayvan Yusuf'u yedi parça parça oldu Yusuf!*

Kuzu, anasının kuzusu kesildi! Diye uzun uzadıya dövünüyor, öne arkaya sallanıyor ve acı gözyaşları döküyordu. Önce annesi ve şimdi de kuzusu! Ana koyun bu kuzusunu bırakıp gitti, kalacağımız yere bir tarla boyu uzaklıktaydı; şimdi de kuzusu yolunu şaşırdı ve kaybolup gitti! Hayır, hayır, hayır, hayır! Artık çok fazla, çok fazla! Yazıklar olsun, yazıklar olsun! Sevgili oğul için ağıt yakıyor O'nu bu suretle yüceltiyordu. Köklerinden koparılmış filiz için, bir fidan gibi yerinden sökülen benim ümidim için bu ağıt. Damum, yavrum! Onun mekânı oldu alt dünya! Ekmek yemeyeceğim, su içmeyeceğim. Parça parça oldu Yusuf..." (Mann, 2006 CII: 261)

Mesnevîde *Yakup*, oğlundan ayrıldığı için derin bir üzüntü yaşar ama bu durum *Allah* ile olan irtibatını zedelemeyiz çünkü *Allah*'a olan itimadı sonsuzdur. Kendisine sığınacak yer olarak *Allah*'ı görür.

Gördü yok Hak'tan özge püşt ü penâh

Tuttu bir püşte üzre menzîl-gâh

Tuttu püştün ol püştede kadere

Sabra yüz tuttu gitmedi sefere

Kodu âh u figânı sabretti

Câna rikkat deminde cebr etti

...

Gece gündüz geçirdi tâ'at ile

Halktan uzlet ü ferâgat ile (Hamdi, 1991: 114-115)

Hamdi'nin İslami esaslara tam bir bağlılıkla eserini vücuda getirmiş olduğu göze çarpar. İslam'a göre her şeyin *Allah*'tan geldiğini bilmek gerekir. Hayrı da şerri de yaratan *Allah*'tır. Eğer *Allah* bir şeyin olmasını istemişse o muhakkak güzeldir. *Yakup*, rüyasında *Yusuf*'u görür onunla konuşup ondan ayrılıktan kaynaklanan üzüntüsünü ona anlatır bunun üzerine *Yakup*'a uyarı mahiyetinde vahiy gelir. Peygamberler *Allah*'ın hususi koruması altında olan insanlardır. Karşıdaki kişi başka bir peygamber dahi olsa, *Allah* onların rüyada bile, yaratılan başka varlıklara teveccüh etmesini istemez.

Dedi kim kanı bunca ahd u karâr

Etmeyeydin gönül gamın izhâr

Yûsuf'un nâmın anmayam der idin

Gamina düştüğüne gam yer idin

Şimdi söylersin ana lezzet ile

Hâlini arz edip şikâyet ile

Sınsa peymâne gibi kâse-i ser
Sıma peymanı sâdık isen eğer

Dil-i Ya'kub'a geldi çün bu itâb
Hâb yerine doldu gözleri âb

Ditredi cismi nitekim yaprak
Koydu ağzına bir avuç toprak

Etti ol sehv için Hudâ'ya sücûd
Taleb eyledi afv-ı hazret-i cûd

Sîne pür-tâb dîde pür-hûn-âb

Dedi tübnâ ileyke ya Tevvâb (Hamdi 1991: 115-116)

Mesnevide *Yakup*, atası İbrahim'den miras kalan hak dine ve yüce Allah'a inanır. Romanda da durum benzer şekildedir. Yakup, İbrahim'den kalan ve *El-eyon* olarak isimlendirilen yüceler yücesi, tüm cihanların efendisi, yerin ve gökyüzünün yaratıcısı anlamlarına gelen tanrıya inanır.

Romanda tanrı *El-eyon* yarattıklarından tevekkül ve sabır ister bu durum kitabın başında *Yakup*'un *Yusuf* ile olan konuşmalarında net olarak görülür. *Yakup* orada oğluna tevekkülün önemini anlatır.

“Kime çok verilirse, ondan çok alınabilir. Tanrı beni gümüştan yapmışsa, o takdirde O beni toprak edebilir ve süprüntü içindeki çömlek parçası haline getirebilir; çünkü onun kararına karşı gelinemez ve bizler O'nun adaletinin ne şekilde tecelli edeceğini bilemeyiz...”(Mann, 2006 CI: 85)

Fakat *Yakup*, *Yusuf*'un vahşi bir hayvan tarafından parçalanmış olacağı düşüncesini kaldıramaz. Anlatmaya çalıştığı dinin bir esası olan tevekkül meselesini başına gelen bu hadisede tatbik edemez. Hatta tanrının bu konuda kendisiyle pazarlık yapmadığını söyleyecek kadar ileriye gider.

“Ah, Eliezer, bana Tanrı korkusunu öğret ve O'nun bu yüce gücü ve kudreti önünde ibadet etmeyi öğret! O, Esau'nun acı acı döktüğü gözyaşlarının bedelini bana bütün şiddetiyle ödetiyor. Kendi adının ve kutsallığının da! Bu bedeli dilediği gibi belirliyor ve hoşgörüsüyle tahsil ediyor. Bunu benimle pazarlık etmeden yaptı, işte bunu ben kaldıramıyorum, artık bu çok aşırı oldu...küller içinde oturuyor ve çibanlarımı seramik parçalarıyla çizip açıyorum, -daha ne istiyor?...”(Mann, 2006 CII: 264)

“...Ne düşündü de tanrı bana bu cezayı verdi, bunun yüzünden gözlerim dönüp duruyor ve çıldırarak hale geliyor, çünkü ben bunu hak etmedim ki Benim taş gibi gücüm mü var ki, ben sadece etten birisiyim...”(Mann, 2006 CII: 266)

Mesnevide Hamdi, *Allah*'a olan itimadı, tevekkülü ve muhteşem sabrıyla İslami esaslara bağlı tam bir peygamber portresi çizer, Thomas Mann ise eserini Hamdullah Hamdi'nin aksine dini bir sorumluluk duygusuyla kaleme almadığı için faydalandığı kutsal metinlere bağlı kalmayarak karakterlerle istediği gibi oynar. Romanda Yakup bazı özel halleri olmakla birlikte sıradan bir baba olarak karakterize edilmiştir.

Yusuf

Mesnevide diğer kardeşlerin doğumu özet şeklinde birkaç beyit içerisinde anlatılırken *Yusuf*'un doğumu mesnevinin imkânları içerisinde oldukça ayrıntılı bir şekilde yer alır. Hamdi, *Yusuf*'un doğumunu ve benzersiz güzelliğini klasik şiirin tasvir olanaklarından faydalanarak okuyucuya tarif etmeye çalışır:

Sa'd sâ'atte erdi çün fermân
Gün gibi doğdu Yûsuf-ı Ken'ân

Düşdü çün kim zemîne mâderden
Âsumân yüz çevirdi ahterden

Hüsn-i bedrin çü zâhir etti Celîl
Nûr ile doldu hânedân-ı Halîl

Görüp ol nûru vecde düştü sipîhr
Tan mı etdiyse secde mâh ile mihr

...
Çün bu on bir sülâle itti zuhûr
On sekiz bin cihâmı kapladı nûr

Kamusu gerçi hüsne ma'den idi
Yûsuf amma kamudan âhsen idi

Eyle hûb eylemişdi Yûsuf'u Hak
Nûr idi baştan ayağa mutlak (Hamdi, 1991: 56-57)

Romanda ise *Yusuf*'un doğumuyla ilgili herhangi olağandışı bir hadiseye ya da eşsiz güzelliğine dair bir ayrıntıya değinilmez, aksine yazar bebeği güzel

bulmaz. Uzun yıllar *Yakup*'un *Rahel*'den bir çocuğu olmaz. *Rahel* bu duruma çok üzülmemektedir. *Yakup*'un *Rahel* ile evliliğinin 13. yılında bir ümit belirir. O zamanlar *Rahel* 31 yaşındadır. Zaten *Yakup* üç kere kehanetle ona bir çocuklarının olacağını söylemiştir. Doğan bu çocuğa, baba gerçek çocuk anlamına gelen, çocukluk yıllarının bir ilahının adı olan Dumuzi adını verir.

“Yıkanmış olan bebeğin vızıldaması da bitmişti. Kundaklanmış bir halde uyuyordu. Küçük başında düz siyah saçları vardı, doğum sırasında annesini parçalamıştı, uzun kirpikleri ve minnacık güzel tırnaklı elleri vardı. Şu anda güzel değildi, böylesine küçük bir çocuğun güzelliği konusunda ne söylenebilirdi ki...”(Mann, 2006 CI: 364)

Mesnevîde *Yusuf*'un yedi yaşıyla ilgili fiziksel ve kişiliğiyle ilgili özellikleri şu şekilde anlatılır:

Çünkü yedi yaşı tamâm oldu
Hüsn ü hulk ehline imâm oldu
...
Yüzü ayîne gibi sâf idi
Sözü cân hastasına şâf idi
...
Pây-ı taht-ı cemâl idi lââm
Birbirinden yeg idi endâmı

Arasan gövdesinde kıldan eser
Mûya benzer miyân olaydı eğer

Kaşı mihrâbı saff-ı ehl-i safâ
Gözü eshâb-ı aşka ayn-ı belâ
...
Dürri manzûm esir-i dendânı

Câna zindândı zenahdânı (Hamdi, 1991: 63-64)

Romanın giriş kısmında *Yusuf*'un dokuz yaş civarındaki fiziksel durumu tasvir edilmeye çalışılmıştır.

“...kuyu başında bulunan ve aya tutkun olan bu gencin, küçük kusurlarına rağmen yüzünün çok sevimli olduğunu kabul ettiğimizi teyit edelim. Örneğin, oldukça küçük ve düz burnunun delikleri genişti; ama onların şişmiş gibi görünmesi, onun fizyonomisine biraz canlılık, heyecan ve gurur ifadesi veriyor ve bütün bunlar onun gözlerindeki dostane yaklaşımla büyük bir uyum sağlıyor. Son derece şehvetli oluşunu, iri dolgun dudaklarının ifade ettiğini dürüst olarak belirtmemiz gerekiyor...”(Mann, 2006 CI: 69)

Yazar, Yusuf'un dış görünüşünün onu ifade etmediği kanaatindedir: "...onun ilk bakışta züppe ve kendini beğenmiş birisi izlenimi bırakan görünüşü, kesinlikle akıl sır erdirilemeyecek derecede tam zıt bir yapıya sahipti..."(Mann, 2006 CI: 71)

Romanda, Yusuf kardeşlerinin yaptıklarını babasına ileten bir çocuk olarak anlatılır. Hatta bunları söylerken bazen olmayan şeyleri de aktarabilmektedir. "...ne zaman kardeşlerden birisi Yüce Tanrı karşısında bir günah işlemiş olsa, sinsice bir puta tütsü yaksalar, sürülerin verimliliğine zarar verseler, çiçek hastalığı, uyuz illeti ve baş dönmesi gibi rahatsızlıkların çıkmasına sebep olsalar veya ne zaman oğulları burada veya Şekem önlerinde küçükbaş hayvanların işe yaramaz olanlarını satarken Yakup'un yararını aşacak derecede bir karla satmaya çalışsalar: Bunları, baba işte bu sevip koruduğu çocuktan öğrenirdi..."(Mann, 2006 CI: 92)

Romanda dokuz yaşında olan bu çocuğun aya olan tapınma derecesindeki muhabbeti anlatılır. "...Yusuf aya karşı kendi genç, çıplak vücudunu sunarken içinde ayın bundan hoşlanacağına dair bir inanç vardı ve bundan dolayı içine hoş ve ümit dolu bir şeyler doluyordu ve haklı da bir nedeni vardı, onu-veya yukarıdaki varlığa –bununla ona olan borcunu ödediğine ve onun kendisini destekleyeceğine inanıyor olmalıydı..."(Mann, 2006 CI: 83) Ama çocuk bu konuda babasından çekinmektedir çünkü Yakup böyle bir şeyi günah sayar. "...Çünkü O, ihtiyar adamın zekâsına hem hayranlık duyuyor hem de O'ndan korkuyordu; onların bu fikir dünyasına bizzat kendisi hayranlık duyduğunu; büyük kısmını ise günah sayarak reddettiğini ve bunların İbrahim'den önceki görüşler olduğunu gerekçe olarak gösteriyordu; çünkü onlar, putlara hizmet etmek şeklinde ifade ediliyor, bunlara çok korkunç bir uyarının her an gelebileceğini belirtiyordu. Bu anlamda O, gerçeği hiçbir şekilde saklamadan doğrudan insanın yüzüne karşı söyleyen bir kişiydi..."(Mann, 2006 CI: 84)

Eserin ilerleyen bölümlerinde Yusuf'un yalan söyleme, ispiyonculuk yapma, aya tapınma gibi özelliklerine değinilmez, muhtemelen bu küçük oluşundan kaynaklanır.

Mesnevîde Yusuf'tan küçük yaşta birçok ilim ve marifete sahip olan bir çocuk olarak bahsedilir. Aşağıdaki beyitlerden Yakup'un sürekli Yusuf'la ilgilenerek onun ilim ve marifetini arttırdığı anlaşılır.

Nice cân mazhar-ı cemâl-i cemîl
Anun için sever idi İsrâ'il
Ana ta'lim ederdi ilm ü hüner
Bir dem andan ayrılmaz idi nazar
Az yaşında çoğaldı irfânı
Hased ettiler ana ihvânı

Gerçi kim cümlesi mükemmel idi
İlle Yûsuf bulardan ekmel idi (Hamdi, 1991: 64)

Romanda *Yusuf* ve babası *Yakup* birlikteyken dini, felsefi, kozmik, güncel birçok konu hakkında konuşurlar. *Yusuf*, daha dokuz yaşındayken yaptıkları bir konuşmada *Yakup*, bilge uşağı *Eliezer* ve *Yusuf*'la ilgili yorum yapar. *Yusuf*, o zamanlar *Eliezer*'den ders almaktadır. Bu dersler on yedi yaşına kadar da devam edecektir.

“ *Şu ihtiyar Eliezer çok tecrübeli birisi ve çok bilgiler toplamış ve tufan öncesinden kalan çivi yazılı tabletler okumuş. Seni de her türlü hakiki ve değerli bilgilerle donattı. Başlangıçları, soy çıkışlarını, olayların durumlarını ve her türlü yararlı konuları yani bu dünyada kullanılabilecek her şeyi sana öğretti...*”(Mann, 2006 CI: 114)

Romanda, *Yusuf*'a bu yaşlarda birçok şey ilham edilmektedir. Hatta bir keresinde *Yakup* yaşlılarla ilgili endişesini *Yusuf*'a söyler. Ne olacağını öğrenmek ister. *Yusuf*, O'na bu durumun kendisine rüyasında gösterildiğinden ve her şeyin iyi olacağından bahseder. Söylediği gibi de olur. Bunun üzerine *Yakup* kendi içinde şöyle bir yorum yapar.

“*Küçük oğlumun rüyalarla, gizliliklerden haberdar edilmesi ne kadar güzel bir şey; bu benim en sevdiğim ve hakiki hanımından ilk doğan çocuğum olmasından dolayı. Bana da küçükken birçok vahiy gelmişti...*”(Mann, 2006 CI:118)

Mesnevîde *Yusuf*'un diğer kardeşlerinden daha üstün olduğuna değinilir:

Gerçi kim cümlesi mükemmel idi

İlle Yûsuf bulardan ekmel idi

Gördüler pek sever anı Ya'kûb

Ettiler kasd-ı fitne vü âşûb (Hamdi, 1991: 64)

Romanda da benzer şekilde olan bu durum şu şekilde anlatılır: “...*Yusuf* kardeşlerinin tarlada ve merada yaptığı işleri her gün yapmıyordu-bunu o kadar ciddiye almayın. O her zaman sığır çobanı değildi veya tarlayı kış ekimi için hazırlamıyordu; toprak yağın yağmurla yumuşamışsa, arada sırada aklına eserse keyfine göre o işi de yapıyordu. Babası *Yakup* ona az sonra kendi özelliğini verecek olan yüce işlerle uğraşması için çok boş zaman bırakıyor.”(Mann, 2006 CII:13)

Mesnevîde *Yusuf*, etrafındaki fitne ve fesadı fark edemeyecek kadar masum bir çocuk olarak tarif edilir. Kardeşlerinin kendisini kuyuya atmak için sahraya çıkma tekliflerindeki kötü niyeti göremez hatta babasına bu gezinti için izin vermesi konusunda ısrar eder.

Yusuf'un câm-ı kalbi sâfi idi

Keremi vü vefâsı vâfi idi

Bunların sözlerini sandı vifâk

Anlamadı bunlarda hıdk u nifâk (Hamdi, 1991: 77)

Romanda da durum benzer şekildedir. *Yusuf*, kardeşlerinin kendisini sevdiklerini düşünür. Babasının ihtiyatlı davranması konusundaki nasihatlerini dikkate almaz.

“...ihtiyar ona ısrarla kardeşlerinin yanında öğünmemesini, *Lea*’nın ve hizmetçi kadınlarının oğlan çocuklarına hiçbir şey belli etmemesini, babasının uzun süre kendi yanında kaldığını, kendisiyle sır ve gizem dolu konuşmalar yaptıklarını söylememesini tembih etti; *Yusuf* da ona söz verdi. Ama daha ertesi gün *Yusuf* onlara her şeyi anlattı, hatta havayla ilgili gördüğü rüyayı da düşünüp taşınmadan ağzından kaçırdı ve bu rüya gerçekleşince de onların keyfi kaçtı; çünkü son yağmurlar bol ve bereketliydi...”(Mann, 2006 CI:125)

Mesnevîde *Yakup*’un *Yusuf*’u diğer kardeşlerinden daha çok seviyor olması, kardeşlerin zoruna gider. Bu durumdan büyük bir rahatsızlık duyarlar:

Biz atamıza hâdimiz o değil
Hıdmetine mülâzımız o değil

Gündüzün yazıda şübân biziz
Gece dârıda pâsubân biziz

Düşmana kâsd ederse leşkeriyiz
Dostlar arasında mefharıyız

Duymaz andan meğer durûğ-ı sarîh
Bizden anı niçin eder tercîh (Hamdi, 1991: 70-71)

Romanda da, *Yakup*’un *Yusuf*’a ayrıcalık tanınmasını kardeşleri hoş karşılamaz:

“...*Bu*, onun kardeşlerine rezalet bir şeymiş gibi geliyordu çünkü en küçük kardeşleri olarak kendilerinin yardımına ve bakımına muhtaçtı, yeterince haşındı, gerçi onların hafif işlerine koşuyordu ama ortalarına aldıklarında hiçbirisine benzerliği yoktu ve oğullarından oluşan bu grup onu kendilerinden birisi olarak saymıyor ve ona anlayış göstermiyorlardı, onu kendilerini gözetleyen bir casus olarak kabul ediyorlar ve yanlarında bulunmasını hemen hiç istemiyorlardı...”(Mann, 2006 CII: 13)

Mesnevîde kardeşlerin *Yusuf*’u kıskanmalarına diğer bir neden olarak *Yakup*’un İbrahim’den miras kalan gömleği, *Yusuf*’a giydirmesi de gösterilebilir.

Ol kamîsi ki giydi İbrâhim
Gülşen oldukta ona nâr-ı azîm

Emr olup Cebra’îl’e Hazretten

Ki getirmiş idi anı cennetten

Verdi engine Yûsuf'un Ya'kûb
Giydi rıdvâne döndü ol mahbûb

Kemerin çûn kuşattı İshak'ın
Kalmadı akli kılca uşşâkın

İlle ihvânı pür-hased oldu
Ne hased her biri esed oldu

Dediler çünkü aslımız birdir
Cinsimiz belki faslımız birdir

Nice hadde erişti işbu yetîm
Ki atamız katında oldu kerîm

Bu nice oldu kardeşiyle aceb
Oldular atamıza bizden ehab

Çün bizi kodu anı sevdi hemîn

Oldu anın işi dalâl-ı mübîn (Hamdi, 1991: 66)

Romanda da kardeşlerin kıskacığını tetikleyen, benzer bir motifle karşılaşılır. *Yakup*, *Yusuf*'a annesinden miras kalan elbiseyi hediye eder. *Yakup*, elbisenin hikâyesini *Yusuf*'a şöyle anlatır.

“Gelin kendisini örtün, Nana'ya şükretsin ve kutsansın diye kızıma bir tül peçe hediye edeceğim dedi Laban, ben bunu uzun bir zaman önce, gözlerin önünü örtecek olan bu peçeyi bir gezgin adamdan satın almıştım ve onu sandıkta saklamıştım, çünkü o çok değerlidir. Yıllar önce bir kralın kızı bunu kullanmış, yani bir prensin çocuğunun bakirelik giysisi imiş, onun söyledikleri inandırıcıydı, öylesine güzel sanat işlemleriyle hazırlanmıştı, üzerine tanrıların sembelleri üst üste hassas ve titizlikle işlenmişti. Ama o artık kızımın başına örtülecek...” (Mann, 2006 CII: 98)

Yakup gömleği vermeden önce gömleği kardeşlerine göstermemesi hususunda *Yusuf*'u uyarır. Bu durumdan kardeşlerinin memnun olmayacaklarının farkındadır. Zaten gömleği ona hemen vermeyi düşünmez ama *Yusuf*'un ısrarlarına dayanamadığı için gömleği *Yusuf*'a vermek zorunda kalır.

“Yeni bir şey giyinirsen kardeşlerin bunu yalan yanlış yorumlayacaklardır, yani hayırlı ve seçilmiş kişi bağlamında, hırsla sana ve bana karşı baş kaldıracaklardır.”(Mann, 2006 CII: 99)

Yusuf, bunları duymasına rağmen kıyafeti kardeşlerinin yanında rahatça giymekten geri kalmaz. Bu elbiseden haberdar olan kardeşler *Yusuf*'u kıskanırlar. Onun elbiseyi *Yakup*'u aldatıp aldığını düşünürler. Kardeşlerin ortak fikrini yansıtan kardeşi *Gad*'ın görüşü şöyledir: “...bana *Gad* derler. Çünkü kafam attı ve onu görünce ve elbiseye bakınca midem bulanıyor, adice babamı aldattı... Ben korkak birisi değilim ama kalbimdeki çukurda ne yatıyor bilemiyorum.” (Mann, 2006 CII:108)

Mesnevîde *Yusuf*, rüyasında on bir yıldızın, güneş ve ayın kendisine secde ettiklerini görür. *Yakup*, bu rüyasını kardeşlerine anlatmamasını söyler.

Deme ihvâna hâbını zinhâr

Hâbdan fitne olmasın bîdâr (Hamdi, 1991: 69)

Ama kardeşleri bunu bir şekilde duyarlar. Hamdi, bunu kadere engel olunamayacağı şeklinde açıklar.

Perde-i râzı açsa sırr-ı kader

Ne kadar kâdir ola setre beşer

Çünkü sevk ede bir işi takdîr

Esed oldu hased hurûş etti (Hamdi, 1991: 70)

Mesnevîde kardeşleri onu kuyuya atmaya karar verirler. Bunun için, *Yusuf*'u gezmeye götürme bahanesiyle evden çıkarmaları gerekir fakat babaları onun gitmesine izin vermez. Babadan yüz bulamayan kardeşler, *Yusuf*'a sahranın güzelliğini anlatırlar. Onların kötü düşündüğünü anlayamayan *Yusuf*, babasını izin konusunda ikna etmeye çalışır. *Yakup*, sonunda *Yusuf*'un ısrarlarına karşı koyamayarak olabilecek kısmen hissederek kadere engel olunamayacağı düşüncesiyle razı olur ve gitmeden ona gömlek giydirir.

Bile getirdi bir kamîs-i kerîm

Tâ giye anı İbn-i İbrâhim

Yaşda sen denli iken İsmâîl

Anı giydirmiş idi ona Halîl

Ben dahil yaşda olıcak o kadar

Anı giydirmiş idi bana peder (Hamdi, 1991: 80)

Romanda *Yusuf*, rüyalarını kardeşlerine anlatmaması gerektiği hususunda babasının kendisini uyarmasını önemsemeyiz. *Yusuf*'un son gördüğü rüyayı erkek kardeşlerine ısrarla anlatmak istemesi bardağı taşıran son damla olur. Kardeşler babalarına baş kaldırıp evi terk ederler. Şekemdeki yurtlarına dönerler. *Yusuf*,

onlara on bir kardeşin her birinin birer buğday başağı demeti bağladığını ve bir daire teşkil edip oraya bıraktıklarını ve ortada *Yusuf*'un demeti olduğunu ve diğer demetlerin ortadaki demet önünde eğildiğini ve ortadaki demetin ayakta olduğunu anlatmıştır. Kardeşleri onun yalan söylediğini iddia etmiştir. Kardeşler eve dönmeyince durumu düzeltmek için baba *Yakup* arkadan *Yusuf*'u gönderir. *Yusuf*, babasından habersiz elbisesini de yanına alır ve onu giyerek gider. Onu bu şekilde gören kardeşler konuşmasına müsaade etmeden onu döverler ve kuyuya atmaya karar verirler.

Mesnevîde *Yusuf*, kuyuya atılmasından dolayı şikâyetçi değildir, yaşadıklarının *Allah*'ın izin vermesiyle olduğunu bilir.

Ol ki bildi kazâyı etti kabûl

Vâsıl oldu kemâl-i tâ'ate ol (Hamdi, 1991: 91)

Romanda *Yusuf*, kuyuda yaptıklarını sorgular. Burada olgunlaşma motifi dikkatleri çeker, karakter yaşadıklarının, düşündüklerinin ve davranışlarının kritiğini yapar ve bunlardan çok büyük dersler çıkarır.

“Onun vücudundan kardeşlerinin sökerek ve dişleriyle parçalayarak çıkardıkları elbise, bu hadisede çok önemli bir rol oynuyordu. Bu elbiseyle kardeşlerinin önüne çıkmamış olsaydı, onları buna sahip olan kişiyi görmeye zorlamasaydı ve her şeyden önce şimdi ve burada onların önüne çıkmaya cesaret etmeseydi, bunlar başına gelmeyecekti...”(Mann, 2006 CII: 202)

“Yusuf keşke kendisini öldürücü olaylara sürükleyen bu oyunu oynamamış ve o rüyaları görmemiş olsaydı...”(Mann, 2006 CII: 204)

Mesnevîde *Yusuf*, Şam'a ticaret için gidip gelen *Malik* adında bir tacir tarafından kuyudan çıkarılır. *Malik*, bir gece rüyasında Kenan diyarına gittiğini, yenine bir güneş girdiğini, ışığın oradan dünyaya yayıldığını ve bu ışığın insan suretine büründüğünü görür. Rüya tabir eden birisine gider. Adam, ona aslen yüksek soylu birisini köle edineceğini, onun sayesinde dünya ve ahiret saadetine ereceğini yalnız bunun için Kenan'a sefer etmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine *Malik*, Kenan'a gider oraya vardığında gaybi bir ses maksuduna ulaşabilmesi için elli yıl geçmesi gerektiğini söyler. *Malik* elli yıl boyunca Şam'a gidip gelir. Ellinci yılda kervan bir kuyunun yakınında konaklar. Kuyunun üzerinde uçan kuşlardan dolayı kuyuda su olabileceğini düşünürler, su için kuyuya gittiklerinde orada *Yusuf*'u bulur ve kuyudan çıkarırlar. Kardeşleri o sırada kuyuya *Yusuf*'a bakmaya gelirler, onu orada bulamadıklarında hiddetle yakında bulunan kervana gelip kölelerinin üç gündür kayıp olduğunu söylerler. *Malik* korkudan *Yusuf*'u onlara gösterir. Kardeşler onu satmak isterler, pazarlık sonucu yirmi akçeye köle olarak kardeşlerini satarlar. Hamdi, kardeşlerin böyle bir cevheri geçmez akçeye sattıkları kanaatindedir.

Geçtiler ol güherden ihvânı

Sattılar geçmez akçeye anı (Hamdi, 1991: 139)

Yusuf, kuyuya atılmasının ve köle olarak satılmasının nedeninin *Allah*'tan geldiğini bilir. Olanlar için dışarıda bir suçlu aramaz. Kardeşleri onu köle olarak sattıktan sonra kervan halkıyla oradan ayrılırken kardeşleriyle vedalaşmak

istemmesini *Malik* algılayamaz onların kendisine zulmetmesine rağmen *Yusuf*'un onlara şefkatle mukabelede bulunduğunu yadırgar.

Dedi onların işi sana cefâ

Senin işin olara lutf u vefâ (Hamdi, 1991: 144)

Yusuf, oradan ayrılırken kardeşlerine şöyle seslenir:

Beni sizden Hudâ çün etti cüdâ

Bir nefes katlanın be-hakk-ı Hudâ (Hamdi, 1991: 145)

Romanda da durum benzer şekildedir. Yalnız, mesnevi olayları kadere bağlama eğilimindeyken romanda tesadüfler hâkimdir. *İhtiyar* ve kervanı bir yolculuk esnasında, kuyuyu tesadüfen fark ederler. Oraya su almak için indiklerinde *Yusuf*'la karşılaşır ve onu kuyudan çıkarırlar. Kafileyi uzaktan fark eden kardeşler *Yusuf*'u onlara satmaya karar verirler. Pazarlık için gittiklerinde kendilerinden önce onun kuyudan çıkarıldığını öğrenirler. Kardeşler onu değersiz birisi, bir köle olarak tanıtır ve bir köle için çok da küçümsenemeyecek bir paraya satarlar. Yolda giderken *Yusuf* kaçmayı düşünür ama bunun kadere itiraz olabileceği endişesiyle bu fikrinden vazgeçer.

“...Başka bir ifadeyle, bu kaçış fikrinde çığınca günaha sokan hataya düşme olgusu, açık ve son derece akıllıca bir algılama olarak ortaya çıkmıştı, çünkü bu, Tanrının planlarını altüst etmek ve Ona karşı günah işlemeye sevk eden aptalca bir hata olurdu. Çünkü *Yusuf* şundan kesinlikle emindi, boşu boşuna kurtarılıp götürülüyordu; bu planı yapan kendisini ihtiyar babasının yanından koparıp almıştı ve onu yeni bir yaşama sevk ediyordu, gelecekte yapacağı birkaç şey vardı; buna itiraz edip karşı çıkmak, felaketten kaçıp kurtulmak, günah ve büyük hata olurdu...”(Mann, 2007 CIII: 41)

Mesnevîde *Yusuf*'un kuyudaki hali etrafı nurla aydınlanmış olarak tasvir edilir.

Olmuş etrâfi nûrla Rûşen

Olmuş ol buk'a vâdi-i eymen

Hârî gül hâresi Güher olmuş

Rîgi dür şûresi şeker olmuş (Hamdi, 1991:134)

Yine mesnevinin öğüt kısmında bu durum şu şekilde tasvir edilir:

Pâk olan ey vücûdu pâk sudan

Teşneler oda yandı çık kuyudan

...

Yûsuf'a her kişi etti nigâh

Sandı kim yere indi gökteki mâh

...

Beşere benzemez firişte gibi

Kâlıbı nûr ile sirişte gibi

...

Anun için hemân güle benzer

Kim diye buna kula benzer

Çâhda buldun ise etme gümân

Ki perî yeri olmuş ol vîrân (Hamdi, 1991:135-136)

Romanda *Yusuf*'un kuyudaki durumu tasvir edilmez, kuyudan çıkarıldıktan sonraki hali şöyle tasvir edilir:

"...elleri ve ayakları bağlı olduğu halde, orada başını önüne eğmiş oturuyordu ve üstünden etrafa küf kokusu yayılıyordu. Boynunda bir muskası ve parmağında bir uğurlu taşı vardı, üzerinde olan bütün şeyler bunlardı. Yaraları kabuk bağlamıştı ve aşağıda kendiliğinden iyileşmişti ve gözündeki şişlik iyice inmişti artık gözünü açabiliyordu. Bazen gözlerini kapalı tutuyordu, sonra arada bir kirpiklerini biraz aralıyordu ve acıklı bir şekilde yana doğru kaydırarak bakıyordu, ama kendisini kurtaranları merakla inceliyordu. Onların şaşkın şaşkın bakışlarına gülümsüyordu."(Mann, 2006 CII: 215)

Mesnevîde, *Malik* yolculuk sırasında yaşanan hadiselerden *Yusuf*'un özel birisi olduğunu anlar. Birlikte birkaç şehir dolaşırlar. Son olarak Mısır'a gelirler. *Malik* onun özel hizmetinde bulunur. *Yusuf*'un güzelliğinden haberdar olan Mısır halkı akın akın *Yusuf*'u görmek için ziyaretine gelir. *Malik*, *Yusuf*'u para karşılığında insanlara gösterir. Bir gün *Mısır Azizi*'nin karısı *Züleyha* da *Yusuf*'u görmeye gelir. Rüyasında gördüğü kişinin o olduğunu anlar. *Aziz*'den *Yusuf*'u kendisine köle olarak satın almasını ister. *Aziz*, *Yusuf*'u *Malik*'ten satın alır. *Züleyha*, *Yusuf*'un yanında olmasından çok mutlu olur; ama *Yusuf*'un onun beklentilerine cevap vermeyişi dayanma gücünü kırar. Mesnevîde *Yusuf*, yüksek iffetiyle hiçbir zaman *Züleyha*'ya nazar etmez. Hamdi, peygamberlerin *ismet sıfatına* sahip olduklarının bilincinde birisi olarak *Yusuf*'un peygamber yönüne vurgu yapmaya çalışır. *Yusuf*'un dadiya ve *Züleyha*'ya verdiği cevaplar bunu teyid edici mahiyettedir.

De *Züleyhâ*'ya benden olsun dûr

Beni tutsun kerem kılıp ma'zûr

Umaram lutf-ı Rabb-ı izzetten

Beni irmeye râh-ı ismetten (Hamdi, 1991: 289)

Dedi *Yûsuf* hicâbı çâk etme

İsmetim şîşesin helâk etme (Hamdi, 1991: 319)

Züleyha, ona kavuşabilmek için *Yusuf*'u zindana attırır. *Yusuf* zindanda rüya yorumlamaktadır. Bir gün *Mısır Şah*'ına yakın iki kişi zindana düşer. Bir gece ikisi de rüya görür. Birinin tabiri rüya sahibinin kurtulacağı diğerinin idam edileceği yönündedir. Tabir gerçekleşir. *Şah*'ın yanına giden kişiye, *Şah*'a kendisinin haksız yere zindana atıldığından bahsetmesini ister. *Şah*'ın adaletiyle kendisine yardım edeceğini umar. Yalnız adam birkaç yıl bu vasiyeti unuttur. Hamdi, *Yusuf*'un başkalarından hayır umduğu için adama sözünün unutturulduğu kanaatindedir. Çünkü kendini Hakk'a teslim eden kimse *Allah*'tan başka hiç kimseden bir şey beklemez.

Hakka teslim eden kişi özünü

Gayra tutmak nedir talep yüzünü (Hamdi, 1991: 364)

Bir gece *Mısır Şah*'ı rüyasında yedi zayıf ineğin, yedi semiz ineği yediğini ve yedi kuru başağın, yedi verimli başağı kuruttuğunu görür. Rüya tabircileri rüyayı tam olarak yorumlamayı başaramazlar, hayali olarak değerlendirirler. *Yusuf*'a söz veren genç o zaman *Yusuf*'u hatırlar. *Şah*'a ondan bahseder. *Şah* onu hapisaneye yollar. Genç, rüyayı *Yusuf*'a yorumlatır. *Yusuf*, rüyayı yedi bollukla geçen bereketli yılın ardından yedi yıl kıtlık yaşanacağı şeklinde yorumlar. *Şah*'a *Yusuf*'un tabiri tatmin edici gelir. *Yusuf*'u zindandan çıkarmak ister yalnız *Yusuf* kendisinin masumluluğu ispat edilmediği sürece zindandan çıkmayacağını söyler. *Züleyha*, *Şah*'ın huzurunda *Yusuf*'a iftira attığını itiraf eder. *Şah* bütün işlerini *Yusuf*'a devreder. *Yusuf*, *Mısır*'a aziz olur, adalet ve ihsanıyla ün yapar. *Yusuf* zindandan çıkar rüyayı tabir ettiği üzere yedi yıllık bolluk döneminde hububat depolar. Kıtlık yıllarında buğday o kadar değer kazanır ki halkın değerli mallarıyla mübadele etmekten şahın hazinesi dolup taşar. *Yusuf*, batıl inançlarını terk etmek kaydıyla halkın mallarını onlara iade etmeye karar verir. *Mısır* hak dine dönüş yapar. *Züleyha*'nın eşi *Aziz* vefat etmiş ve *Züleyha* bütün varlığını kaybetmiştir. Bir gün *Yusuf*'un yoluna çıkar. *Yusuf* onu tanımakta zorlanır. *Züleyha* çok değişmiştir. *Yusuf*'tan eski güzelliğine kavuşmak için kendisine dua etmesini ister. Duayla eskisinden daha güzel olur. İkinci olarak *Yusuf*'la evlenmek ister. İlahi izinle evlenmeleri gerçekleşir. *Züleyha*, *Yusuf*'un dinine döner. Kıtlık yıllarında kardeşler ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla *Mısır*'a giderler. Kardeşlerle yaşanan birçok maceradan sonra *Yusuf* onlara asıl kimliğini açıklar. *Yakup* peygamberin *Mısır*'a gelmesiyle büyük kavuşma gerçekleşir. Birkaç yıl birlikte mutlulukla yaşarlar. *Yakup*'un vefatından sonra *Yusuf* bir gece rüyasında anne ve babasını görür, onu yanlarına davet ederler. *Yusuf* durumu *Züleyha*'ya anlatır ve bunun tahakkuku için dua eder. *Züleyha*, peygamber duasının kabul olunacağını bildiğinden derin bir ıstırap yaşar. *Yusuf*'un ölümünün ardından *Züleyha* da onun kabri başında ruhunu teslim eder.

Romanda *İhtiyar*, *Yusuf*'un farklı birisi olduğunu tam olarak kavrayamaz. Yaşanılanların mücizevi şeyler olduğunu hisseder ama olması mümkün şeyler olarak görmeye yetinmek ister. Meselelerin derinliklerine girmek istemez. *Yusuf*'u *Mısır*'a götürerek onu saray çevresinden zengin bir adam olan *Potifar*'ın evine köle olarak satar. *Yusuf* çok bilgili, becerikli, konuşmasını çok iyi bilen bir insan olduğu için kısa sürede yükselmeyi başarır. Evin baş kâhyası konumuna gelir. Yalnız evin hanımefendisi *Mut-em-enet*'in ona âşık olması her şeyi altüst eder. Romanda

buraya kadarki kısımda *Yusuf*'un güzelliği çok fazla bahis mevzuu edilmezken *Mut-em-enet*'in *Yusuf*'a âşık olmasının ardından *Yusuf*'un güzelliği, kadınları etkileyciliği gibi yönleri ayrıntılı olarak anlatılmaya başlanır. *Yusuf*'un bu özelliği *Mut-em-enet*'in ona âşık olduğu süre içerisinde gündemde tutulur. Diğer zaman dilimlerinde karakterin bu özelliğine ya değinilmez ya da geri plana itilir daha çok başka vasıflarıyla ön plana çıkar. Yani mesnevideki güzellik unsuru içerisinde daha çok ilahi manaları barındırırken romanda beşeriyet sınırları dışına çıkmayı pek de başaramaz.

“...yirmi dört yaşında, insanların ağzı açık seyrettikleri bir güzelliği vardı, ama onun bu güzelliği, eskisine nazaran iki misli artarak gelişme göstermişti, herkesin üzerinde etkisini hala koruyordu...” (Mann, 2007 CIII: 358)

Yusuf'un, *Mut-em-enet*'in tekliflerine aynı doğrultuda karşılık vermeyişi *Mut-em-enet*'i çılgına döndürür. Onu cezalandırmak için eşi *Potifar*'a *Yusuf*'un kendisine zorla sahip olmak istediğini söyler ve onun hapisaneye gönderilmesine sebebiyet verir. Yazar mesneviyle aynı doğrultuda fikirlere sahip olmakla birlikte farklı olarak, *Yusuf*'un *Mut-em-enet* ile konuşmaktan gizli bir zevk aldığını düşünür. Romanda *Yusuf*, *Mut-em-enet*'in nazarını ilmi meselelere çevirebilmek amacıyla birçok kereler saatlerce süren görüşmelerde bulunur. Mann, *Yusuf*'un bu görüşmeleri yapmasını tamamıyla masumane bulmaz.

“...Sözün kısası, her şeye rağmen hanımefendinin görüşme teklifini niçin reddetmeyi istemedi, aksine tanıdık birisi olarak gördüğü adamla, hanımefendinin oraya gelmelerine niçin izin verdi? –Evet, buna dünyaya göz kırpmak ve yasak edilen şeye merakla sempati duymak denir; ayrıca buna kendi ölüm adına ve ilahi konumuna belirli bir düşünsel düşkünlük de katılıyordu; bir parça kendinden emin bir cesareti ve iyimserliği de vardı, böylece tehlikeyi bertaraf edebilirdi- zor durumda kaldığında geri dönebilirdi; işte madalyonun övünülecek ters tarafı da buydu; uygunsuz ve olmayacak talep karşısında iradesi güçlü bir şekilde devreye girip onu korumaya alıyor, daha ileriye gitmesini önleyerek bu kötü girişimden zaferle çıkmasını sağlıyordu-bu çok kolay ve dikkatle geçirilen sınavdan, babasının ruhuna uygun olarak, faziletini ve iffetini ustalıklı muhafaza ediyordu...” (Mann, 2007 CIII: 498)

Yusuf, hapisaneye gönderildikten sonra *Neb-nef-nezem*'e yakın oluncaya kadar iki eser küçük farklılıklarla beraber birbirine paralel yönde gelişir. Sadece *Mut-em-enet* mesnevidekinden farklı olarak olay örgüsünden çekilir. Eserin sonlarında onun eski yaşantısına tekrar devam ettiği görülür. Romanda, *Neb-nef-nezem*'in en yakınında yer alan *Yusuf*, kendi düşüncelerini daha geniş sahalara anlatabilme fırsatını yakalar. *Neb-nef-nezem*'in teşvik etmesiyle ünlü bir din adamının kızıyla evlenir ve iki tane çocukları olur. Ailesine kavuşarak mutlu bir hayat sürer. Mesnevideki gibi *Yakup* burada da vefatıyla olay örgüsünden ayrılır; ama diğer şahıslar yaşamlarını devam ettirirler.

Romanda, *Yusuf* Mısırlılar ülkesinde bilerek kalmıştır. Amacı yükselerek kendi düşüncelerini benimsetmektir. Kendi inandıklarını içinde muhafaza eder. Tek tanrı inancına sahip olan *Yusuf*, Mısırdaki çok tanrılı inançtan etkilenmez ama aynı zamanda onları da eleştirmez, oraya uyum sağlamaya çalışır. Yaşadıklarının Tanrı'dan geldiğini bilir. Yazar, *Yusuf*'u mesneviden farklı olarak bir peygamber

olarak değil; iyi bir devlet adamı, ideal bir düşünür olarak idealize etmeye çalışmıştır.

Züleyha

Mesnevîde *Züleyha* babasının güzel kızı olarak olay örgüsüne dâhil olur. Hamdullah Hamdi, uzun uzun *Züleyha*'nın güzelliğini tasvir eder. Yazar, kahramanı doğumundan itibaren gelişim süreçleri içerisinde yaşadığı değişimler ve etrafındakiler üzerinde bıraktığı tesirler ile okuyucuya tanıtır.

Hak ana vermişidi bir duhter

Yüzü âyine müşerî ahter

Fitne-i sâ'at ol dem oldu pedîd

Tarf-ı mağribde doğdu ol hurşîd (Hamdi, 1991: 181)

Ârızî cennete nümûne idi

Gülleri anda gûne gûne idi (Hamdi, 1991: 182)

Hüsün ol dilberinki ede ayân

Ki beyânında âciz idi beyân (Hamdi, 1991: 183)

Yedi yaşını çün tamam sürdü

Yüzü ayının oldu on dördü

...

Servi gibi yüceldi bâlâsı

Boyunu görmez oldu lâlâsı (Hamdi, 1991:184)

Bir nice yüz melek melikzâde

Hem-ser idi o serv-i âzâde (Hamdi, 1991:185)

Bed nazar etmemeğe ol aya

Sihr u efsûn okurdu her dâye (Hamdi, 1991:186)

Romanda *Mut-em-enet*, eserin üçüncü cildinde kölelerin omzunda altın kaplamalı tahtirevanıyla evin hanımefendisi olarak taşınırken olay örgüsüne giriş yapar. Eserin ilerleyen bölümlerinde onun dâhil olduğu soyla ilgili bilgiler verilir ama doğumu, çocukluğu gibi ayrıntılar üzerinde durulmaz.

“Kadınlar evinden bir grup avludan çaprazlama geçerek erkeklerin bulunduğu selamlığa doğru gidiyordu. Önde peştemalli, küçük keten takkeli beş köle, arkada başları açık beş cariye ve bunların ortasında Nubyalı kölelerin çıplak omuzları üstünde altın kaplamalı tahtirevanda, minderler ve yastıklar içinde bacak bacak üstüne atmış Mısır’ın en önemli hanımı salına salına taşıyordu; hanım çok bakımlıydı, kıvrık saçlarının bukleleri arasındaki mücevherler parlıyordu; boynunda, parmaklarında ve zambak gibi zarif kollarında altın yüzükler, bilezikler vardı; bu beyaz ve hoş kolun birisi tahtirevanın yan tarafından aşağı doğru sallanıyordu-Yusuf kadının başını süsleyen mücevherlerle donatılmış tacını altında, onun moda olan inatla karşı koyan son derece hoş ve çok nadir görünen profilini, makyajla alınaya kadar uzatılmış gözlerini, minik burnunu, yanaklarındaki gölgeli gamzelerini; dar, yumuşak ve uçlarında çukurluk bırakan yılan gibi kıvrımlı ağzını gördü”(Mann, 2007 CIII:158)

Mesnevîde *Züleyha* putperest bir kadın olarak tanıtılır. Hamdi onun bu yönü üzerinde yoğunlaşmaz. *Züleyha*’nın puta taptığını mesnevinin sonlarında müşahhas olarak okura gösterir.

Şevkden bir gece gelip vecde
Bütü önünde eyledi secde

Dedi ey kible-i münâcâtım
Sanadır dâ’imâ ibâdâtım (Hamdi, 1991: 381)

Romanda *Mut-em-enet*’in çok tanrılı dinler ülkesi olan Mısır’da bir tanrı olan Tanrı *Amun Ra*’nın kuması olduğundan bahsedilir. Bu tanrının eski Mısır’ın Teb şehrinin yerel rüzgâr ve hava tanrısı olduğuna çok geçmeden güneş tanrısı *Ra* olup *Amun-Ra* adını aldığına değinilir. *Amun* dünyada çok katı, korku verme anlayışıyla hizmet verilmesini isteyen bir tanrıdır. Onun önünde dar giysilerle dans eden *Mut-em-enet*, bakireliğin sembolüdür. *Mut-em-enet*, eşi *Potifar* ile mutsuz bir evlilik sürdürür. *Potifar*, daha minicikken güneş tanrısına kurban edilmiş İbrahim’in dininden önceki esassız inanışların kurbanı olmuş bir kişidir. Çocuk sahibi olması engellenmiştir.

“...Ama onun buradaki, Mısır’daki prenslik bölgesindeki kız kardeşi olan *Mut*, güneş tanrısına adanmış erkek özelliği taşıyan bu insanla, kadın ve erkek ilişkisinin dışında bir hayat sürüyordu; kendi cinsiyeti içerisinde, tıpkı kocasının hayatındaki gibi etiyile ilgili olarak –boşu boşuna ve şerefsiz bir varoluşu yaşıyordu.”(Mann, 2007 CIII: 434)

Mesnevîde *Züleyha*, gördüğü rüyayla *Yusuf*’a âşık olur. Rüyasında gördüğü kişinin Mısır’a aziz olduğu söylenir. Onu görmeden ona kavuşmak için Mısır aziziyle evlenerek Mısır’a gider ama Mısır’a geldiğinde evlendiği kişinin rüyasında gördüğü kişi olmadığını anladığında büyük bir bunalım yaşar. Dadısının da yardımıyla bu süreci atlattığına çalışır.

Görmüşem hâb içinde bir sûret
İlletime benim odur illet

Dolmuşam şu'le-i cemâlınden
Bir hayâl olmuşam hayâlinden

Aşkî anun beni esîr etti
Hâlimi nâle vü nefîr etti

Görelî gözlerin alîl oldum
İnce belî gamında kıl oldum

Benî ol sidre mübtelâ etti
Kârımı cümle müntehâ etti

Kaşların görelî hayâl oldum
Olmadım keç velî hilâl oldum

Dürr döker dişlerin görelî gözüm
Od saçar ruhların görelî gözüm (Hamdi, 1991:199-200)

Romanda *Yusuf* on yedi yaşında *Potifar*'ın evine gelir. *Mut-em-enet*, yedi yıl boyunca O'nu fark etmez. Kendi elbise ve ziynet eşyalarından sorumlu olan yardımcısı *Dudu*, *Yusuf*'tan çok haz etmemektedir. *Dudu*'nun, *Yusuf*'a zarar vermek amacıyla hanımefendisine ettiği şikâyetler *Mut-em-enet*'in *Yusuf*'u fark etmesine sebep olur. *Mut-em-enet*, *Yusuf*'u tanımak için sürekli ona bakar ve onu inceler. Bu bakışlar *Mut-em-enet*'i aşka götürür. *Mut-em-enet* onu rüyasında gördüğünde *Yusuf* yirmi dört yaşındadır. Bu rüyanın ardından *Mut-em-enet* onu iyileştirecek kişinin *Yusuf* olduğuna karar verir. Böylece *Yusuf*' a olan aşkı başlamış olur.

Rüyadan bir kesit sunmak gerekirse: "...kadın onun yakınlığını hissediyordu. Ama *Yusuf* onun kanını durdurmak için yanına yaklaşmıştı. Çünkü *Yusuf* kadının yaralı elini almış ve ağzına doğru götürmüştü, başparmağını öteki parmaklarının yanına getirip birleştirmişti, ama kesik yaralı kısmı kendi dudaklarına değdirmiş, bunun üzerine onun kanı, çok sevindirici bir şekilde durmuş. Bu şekilde kadının iyileşmesi gerçekleşirken..."(Mann, 2007 CIII: 365)

Mesnevîde, *Yusuf* köle olarak Mısır'a getirilir. *Züleyha*, *Yusuf*'u gördüğünde rüyasında gördüğü kişinin o olduğunu anlar. *Aziz*'i, *Yusuf*'u kendi hizmeti için satın alması hususunda ikna eder. İlk dönemler ona kavuşmuş olmanın mutluluğunu yaşar. Ama *Yusuf*'un onun beklentilerine cevap vermeyişi *Züleyha*'yı acılar içerisinde bırakır. *Dadısı*yla *Yusuf*'a haber gönderir fakat *Yusuf*, kendisini satın alan efendisi *Aziz*'e ve rabbi olan *Allah*'a ihanet edemeyeceğini belirtir. *Züleyha* kendisi doğrudan bulunduğu teşebbüslerinde de mukabele göremez.

Dayanma gücünü kaybettiği bir zamanda *Yusuf*'a birliktelik teklifinde bulunur. *Yusuf*, onun isteklerine karşı koymaya çalışır; ama sözleriyle onu ikna edemez. Ona engel olamayacağını anlayıp dışarıya kaçmaya çalışırken *Züleyha* onu arkadan tutmaya çalışır, bu esnada onun gömleğinden bir parça elinde kalır. *Yusuf*, dışarı çıktığında *Aziz* ile karşılaşır. *Züleyha*, o sırada *Yusuf*'un her şeyi *Aziz*'e anlattığını düşünür. Çılgılık atmaya başlar ve *Yusuf*'un uyurken kendisine saldırdığını iddia eder. *Aziz* buna inanır; fakat üç aylık bebek dile gelip *Yusuf*'un masumluğuna şahadet eder. *Yusuf*'un masum olduğunu anlayan *Aziz*, *Yusuf*'tan bunu kimseye anlatmamasını ister. *Züleyha*, *Yusuf*'a kavuşmak için tek çare olarak *Yusuf*'u zindana attırmayı görür. Zindanın, onu bu konudaki kararlılığından vazgeçireceğini düşünür. *Aziz*'e şehir halkının kendisiyle ilgili konuşmalarından rahatsız olduğunu söyler. *Yusuf*'un suçlu gösterilerek hapse atılmasını ister. *Aziz*, bu çözüm yolunu uygun bulur. *Yusuf*, bir eşeğe bindirilip "Haindir!" diye nida edilerek şehrin içinde gezdirilir ve hapse atılır. Daha sonra *Züleyha* yaptığından pişmanlık duyar, sürekli zindana *Yusuf*'u ziyarete gider.

Romanda *Mut-em-enet* ilk yılda *Yusuf*'a olan aşkını belli etmemeye çalışır. *Yusuf*'u seyretmekle yetinir. İkinci yılda aşkını belli etmeye başlar. Ona iltifat dolu sözler söyler. Üçüncü yıla geldiğinde dayanma gücünü kaybeder, artık korumaya çalıştığı bir gururu da yoktur. Adeta çılgına döner, *Yusuf*'un kararlılığı karşısında artık onun ruhuna sahip olamayacağını anlar ve sadece cinsel bir beraberlik ister ama hiçbir şekilde buna muvaffak olamaz. Hatta onu öldürmekle bile tehdit eder. En sonunda ona iğrenç tekliflerde bulunduğu bir zamanda *Yusuf* ona yine karşı koyar. *Mut-em-enet*, ona saldırır ve gömleğinden bir parça koparır. Daha sonra *Yusuf*'a acı çektirmek için çılgılık atmaya başlar. *Yusuf*'un kendisine saldırdığını iddia eder ve kapının önünde oturup delili olan gömleğin parçasıyla *Potifar*'ın gelmesini bekler. *Potifar*'ın verdiği kararla *Yusuf* hapishaneye gönderilir. Mesnevi'nin aksine romanda bu olaydan sonra *Mut-em-enet*'in yaşadığı herhangi bir pişmanlık ya da aşk acısı gibi bir duruma değinilmez hatta kahraman olay örgüsünden çekilir sadece dördüncü cildin sonlarında onun *Potifar*'ın karısı ve Tanrı *Amun*'un kuması olarak eski yaşantısına devam ettiğine değinilir. Bu kadar şiddetli bir aşkın ardından *Mut-em-enet*'in yaşananları kolayca unutmaması ve hiçbir şey olmamış gibi eski yaşantısına dönmesi şaşırtıcıdır. Oysa mesnevide *Züleyha*, *Yusuf*'a yaptıklarından sonra büyük bir pişmanlık duyar, sürekli zindana onu ziyarete gider hatta sonunda kendi inancının hakikatsizliğini görür ve *Yusuf*'un dinini kabul eder. Romanda *Mut-em-enet*'in yaşadığı herhangi insani ya da vicdani bir acıya değinilmez ya da uğruna her şeyi kaybetmeyi göze aldığı o yüksek aşk bir anda kesintiye uğrar. Romanda, *Mut-em-enet*'in *Yusuf*'u şiddet kullanarak cezalandırmak istemesinde tanrısı *Amun*'un katı ve şiddet yanlısı bir tanrı oluşunun etkisi yadırganamaz.

Mesnevide Hamdi, kahramanını başıboş bırakıp onu yalnızlığa terk etmez. Yaşadığı acılar ve zaman ona çok şeyler öğretir kahraman pişman olur ve olgunlaşır. Hamdi eserinde mensup olduğu dinin bütün güzelliklerini okura göstermeye çalışır. Hiçbir şekilde *Züleyha*'yı rencide etmez. *Züleyha*, hata yaptığı diye yorumlanmaz, yanlışına mahkûm edilmez. Ona hatasını düzeltme şansı tanınır. O affedilmekle kalmaz, bir peygamber eşi olur. *Allah*'ın en çok sevdiği insanlar peygamberlerdir. O da bir peygamber eşi olarak *Allah*'ın en çok sevdiği

insanlar zümresine dâhil olur. *Züleyha*'da şiddetli olan aşk-ı mecâzi ilahi aşka döner ve aşırılık dengelenmiş olur.

Sonuç

Kaynağını kutsal metinlerden alan bu kıssada, Hamdullah Hamdi mesnevisini Kur'an-ı Kerim'deki yapıya bağlı kalarak kaleme alır. Thomas Mann ise eserine kaynaklık eden kutsal metinlerdeki anlatıya bağlı kalmaz. Mann, sürekli kurmaca bir dünyada gezinir, ancak şahıslar ve olay örgüsü küçük farklılıklarla beraber birbirini bütünleyici niteliktedir. Hamdi, mesajını toplumsal ahlaki öğretiler çerçevesinde verirken, Thomas Mann ise devrin Almanya'sının siyasi atmosferinden bir mesaj çıkarmak ister. Her iki metinde de toplumsal değerler edebiyat malzemesiyle sunulmak istenir. Hedef kıssadan hisse çıkarmaktır. Birisi mesnevi yoluyla diğeri roman aracılığıyla toplumsal yapıyı güçlendirmeye çalışır.

Ele alınan karakterlerden birincisi Yakup, mesnevide okuyucuya bir peygamber olarak sunulmaya çalışılmış ve sahip olduğu özellikleri, davranışları, hissettikleriyle peygamber vasıflarıyla uyumlu bir şahıs olarak işlenmiştir. Romanda ise kutsanmış olan bu baba, olağan dışı hallere şahit olmakla beraber endişeleri, hissettikleriyle sıradan özellikleri olan bir insan olarak çizilmiştir.

Yakup için yapılan bu tanımlamalar Yusuf için de geçerlidir denilebilir. Mesnevide bütün davranışları, ahlaki ve zekâsıyla peygamber özelliği taşıyan bu karakter, romanda sadece zeki bir insan ve iyi bir yönetici olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca mesnevide ön planda olan güzellik unsuru romanda ikinci plana atılmış ve eserin tamamına yayılmamıştır.

Mesnevide olgunlaşma sürecinden geçen *Züleyha*, romanda kendisi olarak kalır. Yazar onun kendisini aşmasına fırsat vermez. Mesnevide yaptığı hatalardan pişmanlık duyup onları tamire çalışan bu karakter, romanda hiçbir şey yaşanmamış gibi olay örgüsünden çekilir. Yaşadıklarından ders çıkarıp belirli bir öze ulaşamaz. Yazar onu kendisi olarak kalmaya mahkûm eder.

Kaynakça

- Çetin, Nurullah (2009), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü kitap, Ankara
- Devellioğlu, Ferit (2004), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara
- Dolu, Halide Cemil (1952), "*Yusuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar*", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.4, S.4, İstanbul, s.420-445
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1948), "*Türk Dilinde en eski Yusuf ve Züleyha*", (211-230) Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.3, S.1-2, İstanbul, s.211-230 İbrahim Horoz Basımevi 30 Kasım 1948
- Hamdi, Hamdullah (1991), *Yusuf u Züleyha*, Akçağ Yayınları, Ankara
- İnan, Mehmet Sıraç (2008), *Alman Edebiyatı Tarihi*, D.Ü Basımevi Müdürlüğü, Diyarbakır

Levend, Ağâh Sırrı (1968), *Belleten*, Cahit Kavcar, Türk Tarih Kurumu Basımevi

Mann, Thomas (2006), *Yusuf ve Kardeşleri Cilt I-II* (Çeviren: Zeki Cemil Arda), Hece Yayınları, Ankara

Mann, Thomas (2007), *Yusuf ve Kardeşleri Cilt III-IV* (Çeviren: Zeki Cemil Arda), Hece Yayınları, Ankara

Onay, Ahmet Talat (2004), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul

Öztürk, Yener (2010), “İsmet-i Enbiya” profesörlük takdim tezi, Diyarbakır

Pala, İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul

Schröter, Klaus (1999), *Thomas Mann*, Kavram Yayınları, İstanbul

Tekin, Mehmet (2001), *Roman Sanatı (romanın unsurları)* Ötüken Yayınları, İstanbul

Uç, Himmet (2006), *Roman Eleştiri Terimleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara

Uç, Himmet (2005), *Şiirimize Estetik ve Felsefî Bakışlar*, Bizim Büro Basımevi, Ankara

http://de.wikipedia.org/wiki/Joseph_und_seine_Br%C3%BCder